

ชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยม:
การทำทายกระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยม

สุชาดา ทวีสิทธิ์

บทคัดย่อ

สาระสำคัญของบทความนี้มุ่งอธิบายวิธีคิดวิทยาที่นักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมยุคหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยม ใช้นำทางในการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิง โดยพยายามทำให้ผู้หญิงกลายเป็นศูนย์กลางของความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงเอง ซึ่งแน่นอนว่าการหันมาทำความเข้าใจและศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงใหม่ภายใต้วิธีวิทยาแนวใหม่ อาจทำให้เราจำเป็นต้องก้าวไปไกลถึงขั้นต้องท้าทายหรือปล่อยวางวิธีคิดวิทยาแบบเดิมๆ ที่ถูกรอบงำโดยกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม ดังนั้น สไตล์การเขียนงานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมยุคหลังสมัยใหม่นิยม จึงพยายามพูดคุยให้เห็นว่าภายใต้วิธีการสร้างความรู้แบบที่เราคุ้นชินกันมา มักมีอุดมการณ์สังคมที่ยึดผู้ชายเป็นศูนย์กลางซึ่งน่าอยู่เสมอ ส่งผลให้ผู้หญิงและความรู้ของผู้หญิงกลายเป็นความรู้ชายขอบ ไร้พลังอำนาจ มีสถานะแปลกแยก และเป็นอื่นตลอดมา ท้ายสุดบทความนี้พยายามที่จะบอกว่า ด้วยการตระหนักถึงหลุมพรางของวิธีการสร้างความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงแบบเดิมๆ เท่านั้น นักวิจัยแนวสตรีนิยมจึงจะสามารถสร้างงานชาติพันธุ์นิพนธ์ที่มีประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนสถานภาพของผู้หญิง และความรู้ของผู้หญิง ให้ย้ายจากชายขอบมาอยู่ที่ศูนย์กลาง และเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายและความรู้ของผู้ชายได้

คำสำคัญ

สตรีนิยม, ชาติพันธุ์นิพนธ์, หลังสมัยใหม่นิยม

จากชาติพันธุ์วรรณนาสู่ชาติพันธุ์นิพนธ์

ในความหมายโดยทั่วไปนั้นชาติพันธุ์วรรณนา (ethnography) หมายถึง งานเขียนเชิงพรรณนา (descriptive) ที่บรรยายให้เห็นถึงวิถีการใช้ชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมต่างวัฒนธรรม ซึ่งมักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่เชื่อมโยงอยู่กับเรื่องของ ศาสนา ความเชื่อ พิธี-กรรม และประเพณี ที่กำหนดทัศนคติในการมองโลก/การอธิบายสังคมของคนในวัฒนธรรมหนึ่งๆ งานลักษณะนี้อาจเลือกศึกษาเพียงบางแง่มุมของการดำรงชีวิตและระบบความสัมพันธ์ของผู้คน เช่น ระบบเครือญาติ ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบเพศภาวะ เป็นต้น งานเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic works) อาจมีได้หลายรูปแบบ เช่น หนังสือ รายงานวิจัย ภาพยนตร์ สารคดี บทความ เรื่องเล่า ปากเปล่า การแสดงนิทรรศการ งานพิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น ผลที่ตามมาจากการได้เสพงานเชิงชาติพันธุ์วรรณนามีหลายมิติด้วยกัน กล่าวคือ ในมิติหนึ่งทำให้ผู้เสพงานเหล่านั้นเกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในสังคมอื่น ในอีกมิติหนึ่งทำให้คนในสังคมเดียวกันเข้าใจถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนย่อยๆ คนเล็กๆ และกลุ่มอื่นๆ ที่แตกต่างออกไปจากตนแต่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันได้ เช่น การสร้างความเข้าใจของสังคมเกี่ยวกับสถานภาพและชีวิตทางสังคมของผู้หญิง ของคนแก่ ของวัยรุ่น ของเกย์ เป็นต้น หรือในอีกหนึ่งมิติทำให้คนเสพได้เข้าใจตัวตนของตนเองว่าตัวเองคือใครชัดเจนขึ้น

แต่สำหรับนักมานุษยวิทยาแล้ว ชาติพันธุ์วรรณนาเป็นทั้งวิธีการศึกษาวิจัย (method) และเป็นงานนิพนธ์ที่นำเสนอความรู้ที่ได้จากการทำวิจัย ในแง่ที่เป็นวิธีการศึกษาวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา หมายถึง การใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล (participant observation) มีการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับผู้ที่ถูกศึกษา และมีการจดบันทึกข้อมูลที่ได้้อย่างละเอียด ในหลายๆ

ครั้งนักชาติพันธุ์วรรณาหรือนักมานุษยวิทยา อาจจำเป็นต้องใช้วิธีการสืบค้นข้อมูลหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและที่เป็นเรื่องเล่าปากเปล่าร่วมด้วย จะเห็นว่าชาติพันธุ์วรรณาในฐานะที่เป็นวิธีการวิจัย มักใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลายวิธีร่วมกัน และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับความเหมาะสม โดยการเก็บข้อมูลจะต้องเก็บให้ครอบคลุมทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและที่เป็นอุดมการณ์ ความคิด โลก-ทัศน์ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมมาก ๆ ด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อผลิตงานเขียนแบบชาติพันธุ์วรรณาก็กระทำโดยใช้ข้อมูลที่จดบันทึกไว้มาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยอาจจะใช้วิธีการวิเคราะห์ประเด็น วิเคราะห์เนื้อหา และการตีความข้อมูล โดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่อาจจะมียู่แล้วเป็นแนวทางในการอธิบายและตีความข้อมูล ซึ่งเป้าหมายของงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาไม่ได้มุ่งไปที่การสร้างอภิทฤษฎี (grand theory) แต่ต้องการบรรยายให้เห็นถึงลักษณะสังคม ตลอดจนพฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มคนที่ศึกษา แต่ก็มีการเขียนเชิงชาติพันธุ์ วรรณาหลายชิ้นที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ตีความและทำความเข้าใจอย่างเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมทางสังคมของคนมากกว่าการบรรยายให้เห็นแค่สภาพสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ

ในปัจจุบันพบว่าการผลิตงานนิพนธ์แนวชาติพันธุ์วรรณายังคงมีความหลากหลายในกระบวนทัศน์ที่นำมาใช้เขียนงาน ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนขอจำแนกงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) งานชาติพันธุ์วรรณาที่ใช้กระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม 2) งานชาติพันธุ์วรรณาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดของแมกซ์ เวเบอร์ และ 3) งานชาติพันธุ์วรรณาที่ได้รับอิทธิพลของกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยมและแนวคิดหลังอาณานิคม โดยใช้ความแตกต่างด้านวิธีวิทยา (methodology) ของแต่ละกระบวนทัศน์ (paradigm) มาเป็นหลักในการจำแนกประเภทงาน ซึ่งคำว่ากระบวนทัศน์ในที่นี้หมายถึงวิธีคิดหรือฐานคิดที่ถูก

นำมาใช้นำทางและกำกับวิธีการสร้างความรู้ของนักวิจัยทางมานุษยวิทยา ผู้เขียนมีความเห็นว่างานชาติพันธุ์วรรณนาทั้งสามประเภทดังกล่าว มีความเข้มข้นของกลืนอายกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมในระดับที่แตกต่างกันดังที่จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดต่อไป

1) งานชาติพันธุ์วรรณนาในกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม

งานชาติพันธุ์วรรณนาที่ใช้กระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยมอย่างเข้มงวดมีอยู่ 2 แนวด้วยกัน แนวแรกคือ งานชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิม งานชาติพันธุ์วรรณนาแนวนี้ไม่ได้เน้นรวบรวมบันทึกการเดินทางของมิชชันนารี แต่หมายถึงงานชาติพันธุ์วรรณนาที่เกิดขึ้นในยุคหลังจากที่สาขามานุษยวิทยาได้รับการพัฒนาขึ้นมาเป็นสาขาวิชาหนึ่งด้านสังคมศาสตร์และทำการเปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว งานชาติพันธุ์วรรณนาลักษณะนี้เป็นงานที่มุ่งศึกษาคนต่างชาตินั้และต่างวัฒนธรรม โดยการตัดสินความแตกต่างนั้นจะดูที่อัตลักษณ์ (identity) ของนักวิจัย โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มคนที่ถูกวิจัยเป็นหลัก ซึ่งที่ผ่านมามักเป็นลักษณะที่นักวิชาการตะวันตกไปศึกษาคนนอกสังคมตะวันตก ลักษณะเด่นของงานแนวนี้ คือการจำแนกการบรรยายเรื่องราวที่ศึกษาเป็นเรื่องๆ โดยพยายามนำข้อมูล (facts) ที่พบเห็นในโลกปฏิบัติมานำเสนอด้วยกรอบคิดเชิงนามธรรมที่มีความเป็นสากล กล่าวคือทุกคนมีความเข้าใจต่อกรอบคิดตลอดจนคำศัพท์ที่ใช้เรียกกรอบคิดนั้นไปในทิศทางเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การอธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ศึกษาด้วยกรอบคิดว่าด้วย เครือญาติ (kinship) ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของ (exchange systems) หรือพิธีกรรม (rituals) เป็นต้น

ธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนากระแสนี้ คือ นักวิจัยต้องเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ศึกษาที่ยาวนานพอสมควรเพื่อรวบรวมข้อมูลและทำความเข้าใจวัฒนธรรมของคนอื่น การเก็บข้อมูลกระทำโดยการสังเกต

และการจัดบันทึกข้อมูลในสนาม ตลอดจนนักวิจัยอาจเลือกที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างของกลุ่มคนที่ศึกษาได้ เนื่องจากงานชาติพันธุ์วรรณากระแสนี้มีข้อสมมติเบื้องต้นว่า กลุ่มคนในสังคมที่นักวิจัยเข้าไปศึกษามีพฤติกรรมและการอธิบายโลกที่เหมือนกันเพราะอยู่ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นโดยทั่วไปแล้วนักวิจัยจึงมักเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) เพียงหนึ่งคนหรือเพียงไม่กี่คนมาพูดคุยให้ข้อมูลในประเด็นที่นักวิจัยสนใจอยากรู้ ผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีฐานะเป็นความรู้ (the know) ของการศึกษา เพราะฉะนั้นในงานเขียนลักษณะนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักจึงเปรียบเสมือนผู้ประพันธ์งานชาติพันธุ์วรรณาเลยทีเดียว ส่วนนักวิจัยเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดและนำเสนอข้อมูลให้ตรงกับการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลหลักให้มากที่สุด

แนวที่สองในกลุ่มนี้ คือ งานชาติพันธุ์วรรณาแนวระบบ งานชาติพันธุ์วรรณาแนวนี้มีทั้งส่วนที่เหมือน และแตกต่างจากงานชาติพันธุ์วรรณาแนวดั้งเดิม ส่วนที่เหมือนกัน คือ การยึดหลักการเรื่องความเป็นวัตถุวิสัยของการประพันธ์งาน ส่วนที่แตกต่างกัน คืองานลักษณะนี้มุ่งค้นหาโครงสร้างของวัฒนธรรมที่ทำการศึกษามากกว่าต้องการบรรยายถึงวิถีชีวิต ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ทางสังคม อารมณ์ความรู้สึก พฤติกรรม ตลอดจนผลผลิตของคนในสังคมที่ศึกษานักชาติพันธุ์วรรณาแนวนี้ได้วิพากษ์วิจารณ์งานชาติพันธุ์วรรณาแนวดั้งเดิมว่าเป็นงานที่กว้างเกินไปและขาดความเป็นระบบในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพวกเขาเชื่อว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจะช่วยให้นักวิจัยเข้าใจถึงวิธีการจัดระบบความรู้ของคนพื้นเมือง/ ชาวบ้าน/ คนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ส่วนเป้าหมายสูงสุดของงานลักษณะนี้ คือ การพยายามค้นหาทัศนะของคนในวัฒนธรรม และการได้เรียนรู้แผนที่ความคิดตลอดจนความเข้าใจ (cognitive map) ที่หล่อหลอมพฤติกรรมของสมาชิกในวัฒนธรรมที่ศึกษา โดยที่นักชาติพันธุ์แนวนี้เชื่อว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจะทำให้ได้ภาพตามที่เป็นจริงเกี่ยวกับ

กลุ่มคนที่ศึกษาที่เปรียบเสมือนภาพที่ถ่ายโดยใช้กล้องถ่ายรูปไม่ใช่ภาพที่เขียนขึ้นโดยจิตรกร

เพราะฉะนั้นความน่าเชื่อถือของงานชาติพันธุ์วรรณาแนวนี้นี้จึงถูกประเมินจากความซื่อตรงของนักวิจัยในการถ่ายทอดข้อมูลที่ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ตลอดจนทักษะในการสื่อสารกับคนท้องถิ่นด้วยภาษาของคนท้องถิ่นของนักวิจัย พุดง่าย ๆ ก็คือ แนวนี้นี้เชื่อมั่นว่าถ้าหากมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากโดยใช้ภาษาและระบบการอธิบายของคนในวัฒนธรรม ตลอดจนมีการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลาย ๆ คน (data triangulation) มีการจัดทำฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีทักษะสูงในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น จะทำให้นักวิจัยสามารถนำเสนอหรืออธิบายสังคมที่ศึกษาได้อย่างตรงกับความจริงมากขึ้น ซึ่งจะเห็นว่าความเหมือนกันของงานชาติพันธุ์วรรณาสองแนวแรกที่กล่าวมา คือ การปิดบังซ่อนเร้นอัตวิสัย (subjectivity) ได้แก่ มุมมอง ความคิดเห็นส่วนตัว ตลอดจนตัวตนของนักวิจัยในผลงานที่นักวิจัยเขียนขึ้นมาอย่างชัดเจน เพราะธรรมเนียมปฏิบัติในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณาสไตล์ปฏิฐานนิยม ไม่อนุญาตให้นักวิจัยนำเอาทัศนะส่วนตัว ตลอดจนการตีความมาปะปนในข้อมูลที่นักปฏิฐานนิยมเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริง (facts)

อย่างไรก็ตามความเชื่อมั่นในความเป็นวัตถุวิสัย ตลอดจนความชอบธรรมในการเป็น “ตัวแทน” ถ่ายทอดวิถีชีวิตคนที่ตนศึกษาของนักมานุษยวิทยาที่พบในงานชาติพันธุ์วรรณาสองแนวแรกที่กล่าวมา ได้ถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรงในช่วงกลางคริสต์ทศวรรษที่ 1980s หลังจากหนังสือรวมบทความทางมานุษยวิทยาเรื่อง Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography (1986) ได้ถูกตีพิมพ์ขึ้น โดยมี เจม คลิฟฟอร์ด (Jame Clifford) และ จอร์จ มาร์คัส (George Marcus) เป็นบรรณาธิการ หนังสือวิชาการทางมานุษยวิทยาเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่านักวิจัยจะพยายามรักษาความเป็นวัตถุวิสัยเพียงใด นักวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ถือปากกา

และกุมอำนาจในการประพันธ์งานชาติพันธุ์วรรณา ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้มุมมองในวัฒนธรรมของนักวิจัย (etic perspective) มาเป็นบรรทัดฐานเปรียบเทียบ และเป็นฐานคิดในการสร้างภาพแทน/ การนำเสนอภาพแทนของกลุ่มคนอื่นที่นักวิจัยทำการศึกษาได้ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการตั้งคำถามให้นักมานุษยวิทยาหันมาทบทวนใหม่ในสิ่งที่ตนเองเขียนว่า แท้จริงแล้วเรากำลังนำเสนอความจริงเกี่ยวกับผู้คนที่เราศึกษา หรือว่าเราทำได้เพียงการสร้าง/ การนำเสนอภาพแทนความจริงเกี่ยวกับผู้คนที่เราศึกษากันแน่ ซึ่งแน่นอนว่าภาพแทนความจริงไม่มีวันเหมือนจริงได้ทุกกระเบียดนิ้ว

2) งานชาติพันธุ์วรรณาภายใต้อิทธิพลแนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์

งานแนวนี้นักรู้จักกันในชื่องานชาติพันธุ์วรรณาแนวตีความ จัดเป็นงานที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างงานที่รับอิทธิพลกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยมและงานที่รับอิทธิพลกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยมตลอดจนกระบวนทัศน์หลังยุคอาณานิคม นักประพันธ์งานชาติพันธุ์วรรณาแนวนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) พวกเขามีความเชื่อว่าเป้าหมายของการศึกษาวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา คือ การค้นพบความหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนที่ทำการศึกษา จะเห็นว่าในขณะที่งานชาติพันธุ์วรรณาแนวระบบให้ความสำคัญกับวิธีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ แต่นักชาติพันธุ์วรรณาแนวตีความกลับให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์และการตีความข้อมูลที่ได้มาเป็นหลัก และได้วิพากษ์วิจารณ์งานแนวระบบและแนวดั้งเดิมว่า การพยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมจากความคิดของปัจเจกชนที่เป็นคนท้องถิ่นเพียงไม่กี่คน ได้ลดทอนวัฒนธรรมให้เป็นแค่ภาวะจิตวิทยาส่วนบุคคลไป (private psychology) โดยไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าข้อมูลที่ได้นั้นคือสิ่งที่คนในวัฒนธรรมคิดจริงๆ หรือว่าเป็นเพียงแค่การคาดเดาของผู้ศึกษา นักชาติพันธุ์วรรณาแนวตีความเชื่อว่า งานชาติพันธุ์วรรณา

ที่ดีจะต้องมีการนำเสนอความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ศึกษาอย่างเข้มข้นและหลายชั้น (thick description) กล่าวคือ ต้องให้ความสำคัญกับการอ้างอิงบริบท (context) ต่างๆ ที่พฤติกรรมทางสังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ซึ่งจะทำให้ผู้ที่อ่านงานชาติพันธุ์วรรณนาสามารถตีความและทำความเข้าใจพฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มคนที่ถูกศึกษาได้จากแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามงานชาติพันธุ์แนวนี้อย่างคงให้ความสำคัญกับทัศนะของ “คนใน” สูงมาก (emic perspective)

นักชาติพันธุ์วรรณนากระแสนี้มองว่างานศึกษาวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณนา คือ งานตีความวัฒนธรรมซึ่งมีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงไปจากงานเขียนบรรยายลักษณะวัฒนธรรมที่พบในงานชาติพันธุ์วรรณนาสองแนวแรก กลยุทธ์การตีความที่ใช้ในงานลักษณะนี้อาจจะใกล้เคียงกันมากกับการคาดเดาหรือเป็นการทดลองคิดทดลองอธิบาย แต่ยังคงเป็นการคาดเดาที่มีกรอบแนวคิดทฤษฎีรองรับและมีข้อมูลมาอ้างอิง มีการประเมินความเป็นไปได้ของการวิเคราะห์ตีความ และพยายามหาข้อสรุปที่ดีที่สุดในการตีความวัฒนธรรม โดยไม่ได้มุ่งค้นหาความหมายที่อยู่ในความคิดของผู้ให้ข้อมูล แนวทางนี้ได้ยกระดับการวิเคราะห์งานชาติพันธุ์วรรณนาขึ้นมาอยู่เหนืองานที่ผ่านมา ซึ่งนักวิจัยจะต้องใช้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดต่างๆ และสามารถนำความเข้าใจนั้นไปทำความเข้าใจและให้ความหมายวัฒนธรรมที่ศึกษาได้อย่างมีจินตนาการ บนพื้นฐานของข้อมูลที่เก็บรวบรวมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามงานลักษณะนี้จะต้องเป็นงานที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย มีการใช้ภาษาธรรมดาสามัญในการเขียน ไม่กรอกรังด้วยศัพท์แสงวิชาการที่คนทั่วไปอ่านแล้วงง

ตัวอย่างที่ดีของงานชาติพันธุ์วรรณนาแนวนี้นี้ คือ งานของ แมรี ดักลาส (Mary Douglas) เรื่อง Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo (1966) งานของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz)

เรื่อง The Interpretation of Culture (1973) และงานของวิกเตอร์ เทินเนอร์ (Victor Turner) เรื่อง Revelation and Divination in Ndembu Ritual (1975) เป็นต้น งานแนวนี้นี้ก็ยังคงรับอิทธิพลของกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยามว่าด้วยเรื่องของวิธีการเก็บข้อมูลที่อ้างอิงถึงความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่มากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะยังเชื่อมั่นว่าวิธีการดังกล่าวจะทำให้การตีความมีความน่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าในด้านของวิธีคิดวิทยาที่ว่าด้วยเรื่องการนำเสนอความจริงทางสังคม งานชาติพันธุ์วรรณนากระแสนี้ได้เปิดทางให้เกิดการยอมรับการดำรงอยู่ของอัตวิสัยในกระบวนการสร้างความรู้อีกขึ้น แต่ผู้เขียนงานชาติพันธุ์แนวนี้นี้ยังไม่ถึงกับยอมรับออกมาตรงๆ ว่าตนเองกำลังใช้อัตวิสัยในการตีความและในการเขียนวัฒนธรรมของคนอื่นอยู่

3) งานชาติพันธุ์วรรณนาในกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยาม/ แนวคิดหลังอาณานิคม

เรามักพบการใช้ศัพท์คำว่า “ชาติพันธุ์นิพนธ์” สลับสับเปลี่ยนกับการใช้คำว่า “ชาติพันธุ์วรรณนา” ในวงการมานุษยวิทยาไทยอยู่เสมอ แต่ผู้เขียนมีความเข้าใจว่า “ชาติพันธุ์นิพนธ์” และ “ชาติพันธุ์วรรณนา” ไม่น่าจะมีความหมายเทียบเท่าหรือใช้แทนกันได้เสียทีเดียว ตามความเห็นของผู้เขียนคำศัพท์ “ชาติ-พันธุ์นิพนธ์” น่าจะใช้เพื่อจำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างงานชาติพันธุ์วรรณนาแนวเก่ากับแนวใหม่มากกว่า โดยคำว่า “ชาติพันธุ์นิพนธ์” ควรจะใช้เรียกงานผลงานวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ใช้สไตส์การประพันธ์แนวนวนิยาย และที่มีกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยามหรือแนวคิดหลังยุคอาณานิคมนำทาง มีความชัดเจนว่าการเขียนงานแนวนวนิยายนี้ได้รับอิทธิพลจากบทวิพากษ์งานชาติพันธุ์วรรณนาแบบเก่าในหนังสือ Writing Culture ของเจม คลิฟฟอร์ด และจอร์จ มาคัส ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 สำหรับในบทความนี้ผู้เขียนขอเรียกชื่องานชาติพันธุ์-วรรณนาแนวนวนิยาย

(fiction ethnography) สลับสับเปลี่ยนไปมากับคำว่า “ชาติพันธุ์นิพนธ์” ซึ่งงานเขียนลักษณะนี้มักมีการเขียนบทที่ว่าด้วยการสะท้อนคิดประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูล (reflexivity) ของนักวิจัยด้วย ทำให้ผู้อ่านได้เห็นธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักวิจัยและผู้ถูกวิจัย นอกจากนี้ยังเป็นการจงใจที่จะใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งเป็นหลักในการเล่าเรื่อง เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงอำนาจและอัตวิสัยของนักวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ประพันธ์หรือผู้เล่าเรื่อง

ถือว่าชาติพันธุ์นิพนธ์จัดอยู่ในงานประเภทวิพากษ์ซึ่งท้าทายกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมอย่างชัดเจน เพราะนอกจากมีการนำเสนอวิธีการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนาในลักษณะคล้ายคลึงกับการเขียนวรรณกรรมหรือการเขียนนวนิยายแล้วงานลักษณะนี้มักบอกกล่าวผู้อ่านว่า ผู้ที่ถูกวิจัย/ ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ประพันธ์ร่วมของงานด้วย (co-author) นักมานุษยวิทยาที่ผลิตงานลักษณะนี้ออกมาไม่เชื่อว่าวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ดำรงอยู่จริงในสังคมหนึ่งๆ (culture is out there) และไม่เชื่อว่านักมานุษยวิทยากำลังทำบทบาทของผู้ค้นหาหรือผู้นำเสนอวัฒนธรรม แต่นักมานุษยวิทยาเหล่านี้มีความเชื่อว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างจากการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่ถูกวิจัย กล่าวคือ นักมานุษยวิทยาไม่ใช่เป็นแค่ผู้บรรยายหรือผู้นำเสนอวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ตนศึกษา แต่เป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในการบวนการสร้างวัฒนธรรม เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก การบอกดังกล่าวเป็นการยอมรับอย่างตรงไปตรงมาว่า มีการใช้อัตวิสัย (subjective) และจุดยืนเชิงอุดมการณ์ (standpoint) บางอย่างของผู้ประพันธ์งาน เพราะพวกเขาเชื่อว่าความเป็นอัตวิสัยไม่ได้ทำให้คุณค่าของงานวิจัยลดลงเหมือนที่เชื่อกันมาในอดีต ในทางตรงกันข้ามงานลักษณะนี้กลับมีประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่ศึกษาด้วยซ้ำ โดยเฉพาะถ้างานนั้นเป็นงานที่มีเจตจำนงในการที่จะไปเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม และทำให้คนด้อยโอกาสได้มีชีวิตที่ดีขึ้น

ถึงแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการตีความวัฒนธรรมของแม็กซ์

เวเบอร์ นักมานุษยวิทยาแนวใหม่นี้กลับไม่เห็นด้วยกับการพยายามหาแนวทางการตีความวัฒนธรรมที่ดีที่สุดเพียงแนวทางเดียว ทั้งนี้เพราะพวกเขาเชื่อว่า การพยายามนำเสนอวิธีการตีความแบบเบ็ดเสร็จ เป็นการไม่ยอมรับฟังโลกทัศน์ที่หลากหลายของกลุ่มคนที่ศึกษา เพราะพฤติกรรมทางวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ ไม่ได้มีเพียงความหมายเดียว ขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และบริบทสังคมที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นมา ความหมายของวัฒนธรรมอาจได้รับการตีความที่แตกต่างได้ใหม่ พวกเขาเชื่อว่ามีความเป็นไปได้ที่นักมานุษยวิทยาแต่ละคนอาจตีความวัฒนธรรมเดียวกันไปคนละเรื่อง และนักมานุษยวิทยาแนวนี้มักยอมรับว่าสิ่งที่พวกเขาทำได้อคือการนำเสนอความจริงทางสังคมเพียงบางมิติเท่านั้นไม่ใช่ความจริงทางสังคมทั้งหมดเกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นๆ

วิธีคิดวิทยาในชาติพันธุ์นิพนธ์สตรีนิยมหลังยุคสมัยใหม่/ หลังยุคอาณานิคม

สำหรับนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม และแนวคิดหลังยุคอาณานิคม มักเขียนงานชาติพันธุ์วรรณาออกมาในแนว “ชาติพันธุ์นิพนธ์” กล่าวคือ ใช้สไตล์การเขียนคล้ายคลึงกับการประพันธ์นวนิยาย เน้นการเล่าเรื่องโดยการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง มีการเขียนบทสะท้อนคิดประสบการณ์ของการทำงานภาคสนาม เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมาถึงความเป็นพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักมานุษยวิทยากับผู้ให้ข้อมูลหลัก พุดถึงอำนาจในการประพันธ์งานของนักวิจัย โดยให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ประพันธ์ร่วม (co-author) และอัตวิสัยร่วม (intersubjectivity) ของผู้ให้ข้อมูลหลักและนักวิจัย นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะอื่นๆ ที่จัดอยู่ในประเภทงานชาติพันธุ์วรรณาหลังยุคสมัยใหม่นิยม อย่างไรก็ตามนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่สร้างงานลักษณะนี้ได้ให้ความสำคัญกับการปรับแก้ประเด็นหลักๆ ที่เกี่ยวข้อง

กับวิธีวิทยาในการวิจัยหลายประการ เช่น การปรับแก้ทัศนะเกี่ยวกับความรู้และความจริง การนำทฤษฎีจุดยืนสตรีนิยมมาใช้ การวิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวาทกรรม (discourse) เสียงของผู้หญิง (voice) ประสบการณ์ของผู้หญิง (experience) และตัวตนแท้จริง/ ความเป็นตัวเองของผู้หญิง (agency) นอกจากนี้ยังมีการทบทวนว่าด้วยเรื่องการสร้างภาพแทน/ นำเสนอภาพแทน (representation) เกี่ยวกับผู้หญิงและของผู้หญิง ซึ่งมีรายละเอียดที่ควรนำมากล่าวไว้ในบทความนี้ ดังนี้

1) ทัศนะว่าด้วย “ความรู้” และ “ความจริง”

การวิจัยเป็นเครื่องมือศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ ที่ช่วยเราในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์และสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลก กล่าวอีกนัยยะหนึ่ง การวิจัย คือ เครื่องมือที่เราใช้เพื่อตอบสนองความจำเป็นที่จะต้องรู้ เพื่อเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมและธรรมชาติที่เราไม่รู้ การวิจัยยังช่วยเราขยายขอบเขตความรู้ในบางเรื่องราวที่เราอยู่บ้างแล้ว แต่ยังไม่เพียงพอ และเป้าหมายของการทำวิจัยก็เพื่อความอยู่รอดและอยู่ดีของเผ่าพันธุ์มนุษย์ ถึงแม้ว่าการวิจัยได้อยู่คู่กับความรู้ของเรามาแล้ว แต่การตั้งคำถามในระดับญาณ-วิทยาเกี่ยวกับที่มาที่ไปและธรรมชาติของ “ความรู้/ ความจริง” ได้แก่ “เรารู้ในสิ่งที่เรารู้ได้อย่างไร?” “เรารู้ได้อย่างไรว่าเรารู้?” หรือ “เรารู้ได้อย่างไรว่าความรู้ที่เราได้จากการวิจัยคือความรู้ที่ถูกต้องหรือเป็นความจริง?” “ความรู้กับผู้รู้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?” และ “เราควรกำหนดความสัมพันธ์ของเราในฐานะนักวิจัยกับความรู้/ ผู้รู้ได้อย่างไร?” เป็นต้น เป็นประเด็นถกเถียงในหมู่นักปรัชญาสมัยใหม่ของตะวันตกมานานพอสมควร ในขณะที่การขบคิดกันในประเด็นนี้ในวงวิชาการบ้านเรามีอยู่ในวงจำกัด ซึ่งผู้เขียนเดาเอาว่าอาจเป็นเพราะวัฒนธรรมของบ้านเราเป็นวัฒนธรรมแห่งการรับความรู้สำเร็จรูปมาใช้ มากกว่าเป็นสังคมแห่งการสร้างความรู้ จึงทำให้

คำถามในระดับที่ชวนให้ครุ่นคิดใคร่ครวญลึกซึ้งในระดับญาณ-วิทยาที่เกี่ยวข้องกับที่มาที่ไปของความรู้ไม่ได้รับความสนใจมากนัก อย่างไรก็ตามปรัชญาพุทธศาสนาในคำสอนเรื่อง “กาลมาสูตร” ซึ่งสอนไม่ให้คนเชื่อในความรู้ 10 ประเภท มีลักษณะของการตั้งคำถามกับความรู้ซึ่งเทียบเคียงได้กับคำถามเรื่องของความรู้ระดับญาณวิทยาแบบตะวันตกที่กล่าวมา อย่างไรก็ตามพบว่านักวิจัยที่ยึดมั่นอยู่ในกรอบญาณวิทยาเกี่ยวกับความรู้และความจริงที่ไม่เหมือนกัน ย่อมนำไปสู่แนวทางในการแสวงหาความรู้และความจริง ซึ่งก็คือการตั้งโจทย์วิจัยและกระบวนการทำวิจัยที่แตกต่างกันไปด้วย

ปัจจุบันพบว่าคำตอบคำถามระดับญาณวิทยาว่าด้วยที่มาที่ไปของความรู้ ถูกกำกับด้วยกระบวนทัศน์เกี่ยวกับความรู้และความจริงที่แตกต่างกันสองขั้ว ได้แก่ กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (positivist paradigm)¹ และกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) กระบวนทัศน์กระแสหลักที่มีอิทธิพลครอบงำต่อการสร้างความรู้วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ในโลกสมัยใหม่มากที่สุด คือ กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม กระบวนทัศน์นี้ปรากฏตัวครั้งแรกในยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญาของยุโรป คือ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยรับอิทธิพลจากปรัชญาแนวสันนิยม (realism) แบบสุดขั้ว และเชื่อมั่นในวิธีการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ นักวิจัยที่รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมมีทัศนะต่อ “ความรู้/ความจริง” ที่เข้มงวดบนฐานความเชื่อหลายประการ ดังนี้ ประการแรกเชื่อว่า มีความจริงดำรงอยู่ ประการที่สองเชื่อว่า นักวิจัยเป็นผู้ที่ค้นพบความจริง และเป็นผู้นำเสนอความจริง ประการที่สาม ความจริงมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ประการที่สี่เชื่อว่า ความจริงมีลักษณะเป็นสากล เป็นมหากาพย์² ที่เหนือเวลา เหนือสถานที่ และประการสุดท้าย กระบวนทัศน์นี้ยึดมั่นว่า ด้วยวิธีการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์เท่านั้นที่จะทำให้เราเข้าถึงความรู้/ ความจริงสูงสุดหรือความจริงแท้ (ultimate truth)

นักวิจัยที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมรับรู้ต่อๆ กันมาว่า

ความรู้ (the know) ซึ่งในที่นี้หมายถึงแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูล (informant) มีความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นอยู่กับการวิจัยภายนอกใดๆ และผู้รู้ (the knower) ซึ่งในที่นี้หมายถึงตัวนักวิจัย กับความรู้/ ผู้ให้ข้อมูล เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด และไม่ควรไปทำให้เกี่ยวข้องกันอย่างยิ่ง เพราะถ้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแล้ว จะทำให้ผลการวิจัย หรือ ความรู้/ ความจริง ที่ได้จากการวิจัยไม่ใช่ความรู้/ ความจริงที่ถูกต้อง/ ที่ตรง (valid) เพราะความรู้ถูกปนเปื้อนด้วยอคติของนักวิจัย ดังนั้นกระบวนการทำวิจัยในทัศนะของนักวิจัยแนวปฏิฐานนิยม จะต้องเป็นกระบวนการวิจัยที่เน้นความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) กล่าวคือ นักวิจัยต้องมีความเป็นกลาง (value-neutral, value-free) ไม่มีการใช้อคติวิสัย (subjective) หรือ อคติส่วนตัว (bias) ของนักวิจัย ในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย ภายใต้ฐานคิดแบบนี้ จึงมีการพัฒนาวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ขึ้นมา และได้นำเอาหลักวิทยาศาสตร์มาใช้ในการวิจัย ทั้งนี้เพื่อใช้ยืนยันความเป็นวัตถุวิสัยของ “ความรู้” และ “ความจริง” ที่ได้มาจากการทำวิจัย จะเห็นว่ นักสังคม-ศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นสำนักเอมิล เดอเคย์ม์ สำนักแมกซ์ เวเบอร์ และสำนักคาร์ล มากซ์ ล้วนนำฐานคิดแนวปฏิฐานนิยมมาใช้ในการสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์แทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อผ่านครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ค.ศ. 1960-) การอธิบาย “ความจริง” และ “ความรู้” ภายใต้ทัศนะแบบปฏิฐานนิยม ถูกท้าทายอย่างรุนแรงจากกระบวนทัศน์ใหม่ คือ กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม (Post-modernism) ถือได้ว่ากระบวนทัศน์นี้เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางปัญญาของนักวิชาการในอเมริกาเหนือโดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้รับอิทธิพลจากนักทฤษฎีสำนักรหลังโครงสร้างนิยม และนักทฤษฎีสำนักรหลังสมัยใหม่นิยมชาวฝรั่งเศส เช่น เลียวตาต (Lyotard 1924-) บัวดริวลาด (Baudrillard 1929-) เดอริดา (Derrida 1930-) ลากอง (Lacan 1901-1981) ฟูโกต์ (Foucault 1926-84) อิริกาเร่ (Irigaray 1932-) และ คริสตีวา (Kristeva 1941-) อย่างไรก็ตามก่อนการปรากฏ

ตัวของกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม ทศนะเกี่ยวกับความรู้และความจริงได้ถูกอธิบายในลักษณะที่แตกต่างจากเดิมมาบ้างแล้วโดยนักทฤษฎีสังคมศาสตร์บางกลุ่ม เช่น กลุ่มนักทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม (social constructionism) กลุ่มนักทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) กลุ่มนักทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) และกลุ่มนักทฤษฎีการตีความนิยม (interpretivism) โดยสามารถหาอ่านรายละเอียดของทฤษฎีเหล่านี้ได้จากตำราทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีอยู่

กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยมอธิบายธรรมชาติของความรู้และความจริงตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงจากกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม กล่าวคือ มองว่าความจริง/ ความรู้ เป็นสิ่งประกอบสร้าง (knowledge is a construct) ความจริง/ ความรู้ ไม่ได้มีอยู่เพียงชุดเดียว มองว่าสิ่งที่เราคิดว่าเรารู้ไม่ใช่ทั้งหมดของความรู้ที่มีอยู่ กลุ่มนี้ยังเชื่ออีกด้วยว่า อคติและอคติและการตัดสินคุณค่าในกระบวนการวิจัยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และที่สำคัญที่สุดกระบวนทัศน์นี้ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้/ นักวิจัย (the knower) และความรู้ (the know) ไว้อย่างน่าสนใจว่าโดยทั่วไปแล้วตัวผู้รู้ซึ่งในที่นี้คือนักวิจัย ล้วนมีบริบทเฉพาะติดตัว หรือมีตำแหน่งแห่งที่ของตน (situated knower) ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งประกอบด้วยโลกทัศน์ประสบการณ์ชีวิต พื้นความรู้เดิม ความเชื่อ ทศนคติ สถานภาพทางสังคม เพศภาวะ เพศวิถี ค่านิยม อารมณ์ ความรู้สึก และการระลึกรู้ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันผู้รู้/ นักวิจัยล้วนต้องสัมพันธ์กับผู้รู้คนอื่น ๆ ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้สามารถทำให้ผู้รู้/ นักวิจัยแต่ละคน อธิบายและเข้าใจโลกวัตถุอันเดียวกันแตกต่างกันออกไป ซึ่งบริบทติดตัวเหล่านี้ได้ส่งผลต่อความรู้ที่นักวิจัยสร้างขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความรู้ทุกประเภทจึงมีที่ไปที่มา กล่าวคือแนบแน่นอยู่กับบริบท (situated know-ledge) ที่ปั๊มเพาะและหล่อหลอมมันขึ้นมา

วิธีคิดวิทยาแนวหลังสมัยใหม่นิยมที่เชื่อว่าความรู้ทุกประเภทล้วนผูกโยงอยู่

กับภูมิหลัง ตำแหน่งแห่งที่ และสถานะของผู้ผลิตความรู้ ส่งผลให้เกิดพัฒนาการของวิธีวิทยาแนวสตรีนิยมกระแสหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยมหรือกระแสหลังยุคสมัยใหม่นิยม และทำให้การศึกษาเรื่องราวของผู้หญิงและการสร้างความรู้และความจริงเกี่ยวกับผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หัวใจสำคัญของวิธีวิทยาของนักสตรีนิยมกระแสนี้ คือ การเชื่อว่าเพศภาวะ (gender) ของผู้ที่มีโอกาสเข้าไปอยู่ในกระบวนการสร้างความรู้ มีอิทธิพลต่อความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ ประการแรก เพศภาวะของผู้ผลิตความรู้มีผลต่อตัวความรู้นั้นโดยตรง ประการที่สองเพศภาวะของผู้ผลิตความรู้มีผลต่อวิธีการสร้างหรือวิธีการแสวงหาความรู้ และประการที่สามเพศภาวะของผู้ผลิตความรู้มีผลต่อการตัดสินคุณค่าความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมา นักสตรีนิยมแนวนี้จึงวิพากษ์ “ความรู้” ในปัจจุบันว่า “ความรู้” ที่มีอยู่และวิธีการสร้างความรู้ถูกกำหนดและสร้างขึ้นภายใต้ระบบที่ยึดผู้ชายเป็นศูนย์กลาง (แต่ในหลายๆ กรณีพบว่าผู้ผลิตความรู้จะมีเพศสรีระใดไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ถ้าหากว่าพวกเขาซึมซับเอาวิธีคิดแบบยึดผู้ชายเป็นศูนย์กลางไว้อย่างเข้มข้น) ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้หญิงถูกกีดกันออกไปจากกระบวนการสร้างความรู้ด้วยสาเหตุเชิงโครงสร้างสังคมที่ลึกไปกว่าการให้เหตุผลตื้นๆ ที่ว่าผู้หญิงมีสติปัญญาด้อยกว่าผู้ชาย นอกจากนี้นักสตรีนิยมแนวนี้ยังให้ความเห็นว่า เนื่องจากผู้ชาย/ ผู้หญิงที่มีโอกาสในการได้ผลิต “ความรู้” ให้กับสังคม ส่วนใหญ่มีวิธีคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบโครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตย เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ผู้ผลิตความรู้เหล่านั้นมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการสร้าง “ความรู้” ที่บ่มเพาะความเสียเปรียบโดยโอกาสให้กับผู้หญิงอย่างเป็นระบบ ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ในระบบปิตาธิปไตยได้ถึงรากเหง้าทำนองนี้ ทำให้นักวิจัยแนวสตรีนิยมยุคหลังสมัยใหม่นิยมหรือนักสตรีนิยมยุคหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยมมีความโดดเด่นกว่านักวิจัยสตรีนิยมกระแสอื่นๆ ในแวดวงสตรีศึกษาในปัจจุบัน

ดังนั้นนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่รับอิทธิพลจากกระบวนการทัศน์หลังยุค

สมัยใหม่นิยม และสำนักหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยม ได้พยายามคิดค้นวิธีวิจัย ตลอดจนวิธีการเก็บข้อมูลแนวสตรีนิยมแบบต่างๆ เพื่อผลิตความรู้มาอธิบาย และทำความเข้าใจกับโลกของผู้หญิง โดยพยายามทำให้ผู้หญิงเป็นศูนย์กลางใน กระบวนการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิง และไม่ถูกกีดกันออกไปอยู่ชายขอบ ของกระบวนการเจกเซ่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและในอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ นัก วิจัยแนวสตรีนิยมกระแสนี้ยังพยายามสร้างความชอบธรรม ตลอดจนเรียกร้องให้มีการยอมรับองค์ความรู้ที่เป็นของผู้หญิง สร้างขึ้นโดยผู้หญิง และด้วยวิธีการของผู้หญิง อีกด้วย ซึ่งนักวิจัยกลุ่มนี้มีเกณฑ์ที่ชัดเจนว่า การเป็นงานวิจัยที่ทำการศึกษาเรื่อง รวของผู้หญิงเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะตัดสินได้ว่างานวิจัยนั้นเป็นงานวิจัย แนวสตรีนิยม แต่งานวิจัยแนวสตรีนิยมต้องเป็นงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการตั้ง คำถามเชิงวิเคราะห์ทลึงลึกในเรื่องเพศภาวะ (gender) ที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการ ประกอบสร้างความเป็นหญิงความเป็นชาย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง หญิงและชาย (power relations) ในสังคมหนึ่งๆ นอกจากนี้ต้องเป็นงานวิจัยที่มุ่ง สร้างความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงที่มาจากผู้รู้ที่เป็นผู้หญิง และที่สำคัญที่สุดคืองานวิจัย นั้นต้องมีจุดมุ่งหมายในการปลดปล่อยผู้หญิงให้หลุดพ้นจากพันธนาการ และการ กดขี่ของระบบปิตาธิปไตย ตลอดจนความไม่เป็นธรรมอื่นๆ ที่มีรากเหง้ามาจาก ระบบปิตาธิปไตย เช่น ระบบทุนนิยม และลัทธิอาณานิคม เป็นต้น

2) ทศนะว่าด้วย “วัตถุนิยม” และ “จุดยืน” ของนักวิจัย

ชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ มักใช้ทฤษฎีจุดยืนสตรีนิยม (feminist standpoint theory) อย่างระมัดระวัง เพราะทฤษฎีจุดยืนสตรีนิยมมี จุดอ่อนที่ว่า ยังมอง “ความรู้/ ความจริง” เกี่ยวกับผู้หญิงที่สร้างโดยผู้หญิงว่า เป็นความจริงและมีความเที่ยงตรงสูงกว่า (high validity) งานเกี่ยวกับผู้หญิงที่ สร้างขึ้นโดยผู้ชาย ซึ่งถือว่าเป็นทัศนะที่ติดอยู่ภายใต้กำกับของกระบวนการทัศน์

ฐาน-นิยมหรือกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม อย่างไรก็ตามนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่ใช้อยุทธวิธีดุษณีนิยมซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม แนวคิดหลังยุคอาณานิคม และทฤษฎีสำนักรหลังโครงสร้างนิยม ได้ปรับแก้จุดอ่อนนี้โดยการยอมรับว่าความรู้และวิธีการแสวงหาความรู้ด้านสังคมศาสตร์เต็มไปด้วยอัตวิสัย (subjectivity) ของผู้วิจัยอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ ความรู้ทางสังคมศาสตร์ถูกสร้างขึ้นมาภายใต้กรอบทฤษฎี วัฒนธรรม อุดมการณ์ทางสังคม และการเมืองร่วมสมัยที่มีอิทธิพลต่อนักคิดในยุคสมัยนั้นๆ นอกจากนี้ นักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมเหล่านี้มักสะท้อนในงานวิจัยออกมาว่า ความรู้ที่ได้มาจากการวิจัย คือ ผลผลิตของการปะทะสังสรรค์ เสวนา แลกเปลี่ยน ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัย ดังนั้นความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นความรู้ที่ผสมผสานเอาความคิดของทั้งสองฝ่ายไว้ด้วยกันซึ่งไม่ได้เป็นความรู้ที่มาจากผู้ถูกวิจัยหรือจากนักวิจัยล้วนๆ และอัตวิสัยที่มีอยู่ในงานวิจัยเป็นอัตวิสัยร่วม (intersubjectivity) ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยาในฐานะนักวิจัยและกลุ่มคนที่นักวิจัยไปศึกษาในฐานะที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

นักมานุษยวิทยาสตรีนิยมแนวนี้พึงพอใจที่ แม้กระทั่งกระบวนการผลิตความรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเป็นอัตวิสัยได้ การประกาศยอมรับแบบนี้เท่ากับเป็นการปฏิเสธกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมที่เชื่อมั่นว่าวิธีการศึกษาวิจัยแบบวิทยาศาสตร์จะช่วยขจัดความมัวหมองคติในกระบวนการของการผลิตความรู้และทำให้เราเข้าถึงความจริงได้ ในงานเขียนของนักสตรีนิยมชื่อ ซานดร้า ฮาร์ดิง (Sandra Harding) เรื่อง *Is Science Multicultural?: Post-colonialism, Feminism, and Epistemology* (1998) ซึ่งมีอิทธิพลต่องานชาติพันธุ์-นิพนธ์แนวสตรีนิยมหลายชิ้น ได้ให้คำอธิบายแนวคิดว่าด้วยเรื่องอัตวิสัยไว้ในมุมที่แตกต่างไปจากที่กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมได้อธิบายไว้ก่อนหน้านี้ กล่าวคือ ในขณะที่ปฏิฐานนิยมมองว่าวัตถุนิยมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูลอย่างเที่ยง

ตรง โดยไม่มีอคติส่วนตัวของผู้วิจัยปนเปื้อน ฮาร์ดิงกลับมองว่าความรู้ที่มีความเป็นวัตถุวิสัยควรเป็นความรู้ที่ช่วยสร้างความยุติธรรมขึ้นในสังคม และต้องไม่ เป็นความรู้ที่มุ่งให้เกิดการครอบงำหรือมือคืทางเพศ ฮาร์ดิงได้วิพากษ์วิจารณ์ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องวัตถุวิสัยของนักปฏิฐานนิยมว่าเป็น “วัตถุวิสัย ระดับอ่อน” (weak objectivity) ไม่มีประโยชน์ เพราะมุ่งที่จะสร้างความรู้เพื่อ มาครอบงำผู้คนเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้สนใจที่จะนำความรู้มาช่วยแก้ไขปัญหา ความอยุติธรรมต่างๆ ที่ดำเนินอยู่ในโลกปฏิบัติการทั้งหลาย เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การเอารัดเอาเปรียบคนยากจน ภาวะไร้อำนาจของชาติพันธุ์กลุ่ม น้อยต่างๆ เป็นต้น

ในขณะเดียวกันฮาร์ดิงในฐานะนักสตรีนิยมได้ปรับแก้ความหมาย และความ เข้าใจเกี่ยวกับอัตวิสัยใหม่ โดยมองว่าการมีอัตวิสัยของนักวิจัย เช่น การมีจุดยืน ทางอุดมการณ์ที่เข้าข้างผู้เสียเปรียบ/ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ถือว่าเป็นการมี วัตถุวิสัยแต่เป็น “วัตถุวิสัยระดับเข้มข้น” (strong objectivity)³ ที่จะทำให้นัก วิจัยยังมีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ และนักวิจัยทุกคนควรมีอัตวิสัยประเภทนี้ ผู้ เขียนบทความเชื่อว่านักวิจัยจำนวนไม่น้อยที่กำลังคิดจะทำวิจัย หรือกำลังทำวิจัย อยู่ในสาขาวิชาเฉพาะด้านต่างๆ มีความเข้าใจว่าโครงการวิจัยที่กำลังทำมีประโยชน์ ต่อมนุษยชาติไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น คิดว่าโครงการวิจัยของเราอาจมีผลในการ ช่วยสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันในสังคมให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่ถูกกดขี่ใน สังคม เช่น ผู้หญิง คนจน คนชนบท คนพื้นเมือง เป็นต้น ข้อดีของการยอมรับ ถึงการมีอยู่ของอัตวิสัยในกระบวนการผลิตความรู้ของนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยม คือ ทำให้นักวิจัยสามารถประกาศจุดยืนทางการเมืองและจุดยืนทางอุดมการณ์ใน งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ของตนเองได้ นักวิจัยในแนวนี้เชื่อว่าโลกนี้เต็มไปด้วย ความไม่เท่าเทียมกัน และการประกาศจุดยืนทางอุดมการณ์ในงานวิจัยของตนเอง ก็ เท่ากับว่าผู้วิจัยกำลังพยายามชี้ให้สังคมเห็นถึงความไม่เท่าเทียมนั้น โดยผู้วิจัยจะ

นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตของผู้หญิงซึ่งด้อยโอกาสในสังคมให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งหากคิดอย่างนี้ถือว่าเรากำลังทำงานวิจัยที่น่าจะมีพลังในการขับเคลื่อนและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภาวะที่ไม่ดีบางอย่างในสังคมได้

3) ทักษะว่าด้วย “การสร้างภาพแทน” (representation)

หลังจากที่งานเขียนเรื่อง Writing Culture ปรากฏตัวขึ้นในบรรณพิภพสาขามานุษยวิทยาตั้งแต่ ค.ศ. 1986 ประเด็นปัญหาที่นักมานุษยวิทยาทั่วไปและนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมกังวลใจและหมกมุ่นกันมา คือ ความชอบธรรมในการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนาที่เคยกล่าวอ้างกันมาว่า สามารถนำเสนอความจริง (truth) จาก “สนาม” ของนักมานุษยวิทยาได้ ซึ่งถือว่าหนังสือเล่มดังกล่าวได้ก่อวิกฤตความชอบธรรมให้กับการเขียนและการนำเสนอเรื่องราวของคนอื่นในหมู่นักมานุษยวิทยาทั้งในอดีตและในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980s เพราะก่อนหน้านี้ นักมานุษยวิทยามักทึกทักว่างานชาติพันธุ์วรรณนาของตน สามารถนำเสนอความจริงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ดีที่สุด เนื่องจากนักมานุษยวิทยาได้เขียนงานเหล่านั้นขึ้นมาจากประสบการณ์ตรง จากการได้เข้าไปคลุกคลีใช้ชีวิตอยู่กับผู้คนที่ตนศึกษา (being there) ในยุคก่อนหน้านี้ มีการให้ความสำคัญกับการได้ข้อมูลจากคนในวัฒนธรรม (insider) สูงมาก หรือบางกรณีนักมานุษยวิทยาอาจเป็นคนในเอง โดยอธิบายว่านักมานุษยวิทยาที่เป็นคนในวัฒนธรรมสามารถนำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมที่ตนศึกษาได้สมบูรณ์กว่าคนนอกวัฒนธรรม (outsider) โดยไม่ทันได้คิดว่างานเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนาของนักมานุษยวิทยาไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระบวนการที่เรียกว่า “อัตวิสัยร่วม” ระหว่างนักมานุษยวิทยาและผู้ให้ข้อมูล (ภาษาอังกฤษใช้ศัพท์คำว่า intersubjectivity) ซึ่งหมายความว่ามุมมอง ตลอดจนทัศนะการทำความเข้าใจสิ่งรอบตัวของทั้งสองฝ่าย ที่ต่างก็มองจากเลนส์วัฒนธรรม

ตลอดจนประสบการณ์ส่วนตัวของตงกันทั้งนั้น ย่อมมีผลต่อการตีความวัฒนธรรม ตลอดจนต่อการสร้างเนื้อหาในงานชาติพันธุ์นิพนธ์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะฉะนั้นการกล่าวอ้างว่านักมานุษยวิทยากำลังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้ที่ตนศึกษา ในการนำเสนอความจริงเกี่ยวกับคนเหล่านั้นจึงไม่มีความชอบธรรมอีกต่อไป

เจม คลิฟฟอร์ด ซึ่งเป็นบรรณาธิการหนังสือ *Writing Culture* ร่วมกับ จอร์จ มาคัส ได้กระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาหันกลับมายอมรับว่าสิ่งที่นักมานุษย-วิทยานำเสนอคือสิ่งที่นักมานุษยวิทยาสรรค์สร้างร่วมกันกับผู้คนที่ตนศึกษา พร้อมกับเสนอให้นักมานุษยวิทยาลดงานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวใหม่ (new ethnography) ที่สร้างสรรค์สไตล์การเขียนใหม่ๆ ซึ่งเน้นการสนทนาโต้ตอบ (dialogic) ระหว่างนักวิจัยและผู้คนที่ตนไปศึกษา มากกว่าการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิมที่ผูกขาดการเล่าโดยนักมานุษยวิทยาเท่านั้น โดยเฉพาะคลิฟฟอร์ดได้เสนอแนะว่างานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวใหม่ควรเป็นงานที่ให้ความสำคัญกับการสะท้อนคิดเพื่อทบทวนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัย (reflexivity) มากขึ้น (อ้างใน Behar and Gordon, 1995) ทั้งนี้เพื่อลดและหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจครอบงำแบบอาณานิคม ในการสร้างภาพแทนหรือการนำเสนอภาพคนอื่น (representation of others) ในงานชาติพันธุ์นิพนธ์ของตน ซึ่งในยุคหลังของหนังสือ *Writing Culture* เราจะพบเห็นงานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมหลายชิ้นที่ได้นำสไตล์การเขียนนวนิยาย/วรรณกรรมมาใช้ประพันธ์งานชาติพันธุ์นิพนธ์ของตน ตัวอย่างงานกระแสนี้ที่สำคัญได้แก่ งานของ Kamala Viswes-waren นักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมจากประเทศโลกที่สาม เรื่อง *Fictions of Feminist Ethnography* (1994) ซึ่งชาติพันธุ์นิพนธ์เล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างที่มีในระหว่างผู้หญิงถึงแม้ว่าจะเป็นผู้หญิงที่เติบโตมาในวัฒนธรรมเดียวกันก็ตาม ซึ่งกัมมาลาได้กล่าวเตือนนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมตะวันตกไม่ให้เหมารวมหรือทึกทักเอาว่า ผู้หญิงทั่วโลกต่างเผชิญกับสถานการณ์การกดขี่แบบเดียวกันไปทั้งหมด เพราะในอดีตที่ผ่านมา

มานักสตรีนิยมผิวขาวชาวตะวันตก มักนำเสนอภาพ/ สร้างภาพแทนผู้หญิงในโลกที่สาม ตลอดจนสภาพการกดขี่ที่ผู้หญิงเหล่านี้เผชิญในลักษณะเหมารวมมาโดยตลอด⁴

4) ทศนะว่าด้วย “วาทกรรม” “เสียงพูด” “ความเป็นตัวเอง” และ “ประสพการณ์”

ในส่วนของการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลของงานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมภายใต้กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม พบว่านักมานุษยวิทยามักวิเคราะห์ข้อมูลโดยเชื่อมโยงแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องวาทกรรม (discourse) เสียงพูด (voice) ความเป็นตัวเอง (agency) และประสพการณ์ชีวิต (experience) ของผู้หญิงเข้าด้วยกัน ซึ่งความเข้าใจของนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่มีต่อแนวคิดเหล่านี้มีรายละเอียดที่ซับซ้อน ละเลียดอ่อน และหลายๆ ครั้งอาจยากที่จะทำความเข้าใจอย่างไรก็ตามผู้เขียนขอนำเสนอบางแง่มุมของการเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

วาทกรรม อำนาจ และตัวตนของผู้หญิง

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนว่า ทฤษฎีวาทกรรมที่นำมากล่าวอ้างในบทความชิ้นนี้เป็นทฤษฎีวาทกรรมเชิงสังคมศาสตร์ไม่ใช่ด้านภาษาศาสตร์ และคำว่า “วาทกรรม” ในที่นี้หมายถึง การเชื่อมโยงความคิด หรือความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมออกมาในรูปของภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แนวคิดเรื่องวาทกรรมของนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดวาทกรรมของมิเชล ฟูโก้ (Michel Foucault) ซึ่งเป็นนักปรัชญาชั้นนำของกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม ฟูโก้กล่าวว่า “วาทกรรม” คือ ประโยคที่ประกอบกันเป็นภาษาซึ่งใช้สำหรับพูดคุย และนำเสนอความรู้ในประเด็นเฉพาะต่างๆ

ในห้วงเวลาใดห้วงเวลาหนึ่ง เขายังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า วาทกรรมเกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลย ทั้งนี้เพราะวาทกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือในการผลิตความรู้และส่งผ่านความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ฟูโก้มองว่าพฤติกรรมทางสังคมทุกรูปแบบทำหน้าที่เฉกเช่นเดียวกับวาทกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทางสังคมเกี่ยวพันกับเรื่องของการสร้างและการให้ความหมาย⁵ ฟูโก้ยังมองว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว แม้ว่ามนุษย์จะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (subject) แต่มนุษย์เป็นผู้ที่รับเอาความรู้มาไว้ในตัวเอง (bearer of knowledge) มากกว่าที่จะเป็นจุดกำเนิดของความรู้ (source of knowledge) และกระบวนการที่ทำให้มนุษย์กลายเป็น “ผู้รู้/ ผู้มีความรู้” เกิดขึ้นในระดับปฏิบัติการของภาษาและพฤติกรรมนั่นเอง

ดังนั้นฟูโก้ได้เน้นย้ำว่าวาทกรรมจึงไม่ใช่เครื่องมือที่มีความเป็นกลางของมนุษย์ และวาทกรรมไม่สามารถนำเสนอตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ได้ นอกจากนี้วาทกรรมมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับประเด็นเรื่องอำนาจ ฟูโก้มองว่าความรู้ถูกสร้างขึ้นมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างวาทกรรมและอำนาจ เมื่อวาทกรรมถูกใช้ร่วมกับอำนาจก็จะสร้างความรู้ชุดหนึ่งขึ้นมา ชุดของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นและเมื่อนำไปถ่ายทอด ตอกย้ำ ผลิตซ้ำผ่านการทำงานของวาทกรรมไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมที่ออกมาในรูปแบบของบรรทัดฐานทางสังคม กฎหมาย คำสั่งสอนต่างๆ ก็จะทำให้การตีกรอบชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุด นอกจากนี้ฟูโก้ยังชี้ให้เห็นว่าไม่จำเป็นเสมอไปว่าอำนาจจะถูกใช้โดยคนที่มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อควบคุมคนที่ไร้อำนาจหรือคนที่มีอำนาจน้อยกว่า แต่อำนาจสามารถถูกใช้มาจากทุกทิศทุกทาง การใช้อำนาจเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์และเกิดขึ้นทุกนาทียามิตีความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ แม้กระทั่งการให้นิยามความหมายว่าเราคือใคร (หญิง/ชาย) หรือการตีเส้นแบ่งระหว่างความดีความชั่ว ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของการใช้อำนาจทั้งสิ้น ที่สำคัญฟูโก้ชี้ให้เห็นว่าปัจเจกบุคคลเป็นจุดขับเคลื่อน

อำนาจแต่ไม่ได้เป็นผู้ใช้อำนาจ และทุกคนล้วนกำลังดำเนินชีวิตอยู่ในสนามของอำนาจแต่ในระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกัน ดังนั้นคนทุกคนเป็นได้ทั้งผู้ที่กดขี่ผู้อื่น (the oppressor) และเป็นผู้ที่ถูกกดขี่ (the oppressed) ในเวลาเดียวกัน และผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่เหนือกว่าผู้อื่น อาจถูกผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่ต่ำกว่าใช้อำนาจเหนือกว่าได้เช่นกัน เช่น ลูกใช้อำนาจเหนือพ่อแม่ น้องใช้อำนาจเหนือพี่ได้ ลูกน้องใช้อำนาจเหนือหัวหน้า หรือราษฎรใช้อำนาจเหนือรัฐ เป็นต้น

นอกจากนี้ฟูโก้ยังมองว่าการซึมซับเอาวาทกรรม/ความรู้บางอย่างไว้ในตัวของมนุษย์จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต (internalization) พร้อมกับเห็นดีเห็นงามกับสิ่งเหล่านั้นโดยอัตโนมัติและปราศจากการตั้งคำถาม ทำให้มนุษย์แสดงออกซึ่งอาการที่เรียกว่ากำลังมีส่วนร่วมในปฏิบัติการครอบงำตนเองโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัว เช่น การที่ผู้หญิงเชื่อฟังบรรทัดฐานและอุดมการณ์บางอย่างที่ส่งผลให้สถานภาพของผู้หญิงต่ำต้อยหรือกลายเป็นเพศที่ถูกกดขี่ในสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการใช้อำนาจในแนวความคิดของฟูโก้มีความซับซ้อน ลึกซึ้ง และก้าวไปไกลกว่าการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พบในแนวคิดแบบมาร์กซิสต์มากทีเดียว และถ้าหากวิเคราะห์ทัศนะเรื่องอำนาจของฟูโก้กันถึงที่สุด เราอาจจะพบว่าแท้จริงแล้ว “อำนาจ” เป็นแค่เพียงมายาคติ มีนักวิชาการทั้งไทยและเทศจำนวนหนึ่งพยายามนำแนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโก้มาใช้วิเคราะห์สังคม แต่มักติดกับดักหลักวิธีการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามความเข้าใจเรื่องอำนาจที่เขียนไว้ในทฤษฎีของมาร์กซิสต์อยู่บ่อยๆ

อย่างไรก็ตามนักสตรีนิยมแนววัตถุนิยมได้วิจารณ์แนวคิดเรื่องวาทกรรมและเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจของฟูโก้ไว้ว่า แนวคิดของฟูโก้มีความเป็นนามธรรมสูงซึ่งไม่สอดคล้องกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง และยังวิจารณ์ว่าทฤษฎีของฟูโก้มักพัฒนามาจากการวิเคราะห์ตัวบท (text) หรือการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ โดยไม่ได้ให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่

กำลังเกิดขึ้นในภาคปฏิบัติการจริง ซึ่งภาคปฏิบัติการเหล่านั้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบอยู่ในขณะนี้ นักสตรีนิยมกลุ่มนี้อธิบายว่า เพศหญิงและเพศชาย ตลอดจนความไม่เท่าเทียมทางเพศเป็นสิ่งที่มียุ่จริง ไม่ได้มีลักษณะเป็นนามธรรมที่อยู่ในโลกของวาทกรรมเท่านั้น ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์ลักษณะนี้ได้ถูกโต้กลับจากผู้ที่สนับสนุนฟูโก่ว่า ถ้าหากเราอ่านงานของฟูโก้อย่างระมัดระวังแล้วจะพบว่า ทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์ของฟูโก้ได้อธิบายว่า พฤติกรรมของมนุษย์และการทำงานของสถาบันทางสังคม ล้วนทำงานอยู่ภายใต้กรอบ/ สนามปฏิบัติการของวาทกรรมทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นพฤติกรรมการกดขี่ผู้หญิงในสังคมจึงทำงานเชื่อมโยงอยู่กับการทำงานของวาทกรรมเช่นกัน อธิบายให้ชัดเจนลงไปอีกก็คือว่า วิธีการพูดคุย การอบรมสั่งสอน ค่านิยม ตลอดจนอุดมการณ์ทางสังคม เช่น อุดมการณ์ความเป็นแม่ อุดมการณ์ผัวเดียวเมียเดียว อุดมการณ์การมีเหย้าเรือน อุดมการณ์รักนวลสงวนตัว ที่ถ่ายทอดจากผู้หญิงรุ่นยายสู่รุ่นหลานและรุ่นเหลน ผ่านสถาบันครอบครัว โรงเรียน ศาสนา หรือแม้กระทั่งอุดมการณ์อื่นๆ ที่สร้างความเป็นหญิง ความเป็นชาย หรือความเป็นพลเมืองในสังคมหนึ่งๆ ล้วนเป็นผลลัพธ์จากปฏิบัติการวาทกรรม (discursive practice) ทั้งสิ้น โดยฟูโก้มองว่าสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียน ศาสนา สถานที่ทำงาน สื่อมวลชน เป็นต้น ล้วนเป็นเครื่องมือหรือเทคโนโลยีของอำนาจ อย่างไรก็ตาม ฟูโก้ได้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าวาทกรรมจะมีบทบาทในการกำหนดกรอบชีวิตและพฤติกรรมทางสังคมของคนเราอย่างมาก ในขณะเดียวกันวาทกรรมก็เป็นปัจจัยที่ช่วยชี้แนะหนทางแห่งการต่อต้านขัดขืนให้กับมนุษย์ แม้ว่าการขัดขืนนั้นยังคงกระทำภายในสนามปฏิบัติการของวาทกรรมก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์ไม่ได้สร้างวาทกรรมในแต่ละเรื่องราวขึ้นมาเพียงชุดเดียว แต่มีวาทกรรมหลายชุดที่เป็นทางเลือกให้กับมนุษย์ ซึ่งวาทกรรมเหล่านั้นอาจขัดแย้ง แข่งขัน และรวมมือกันก็ได้

จากการอ่านทบทวนงานเขียนทางมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมพบว่า ได้มีการ

นำเอาแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องเล่า (narrative) เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตและอัตชีวประวัติของผู้หญิงหลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งในบทความนี้ขอเสนอแนวทางที่สำคัญมากกล่าวถึงไว้ 3 แนวทาง ได้แก่ การวิเคราะห์วาทกรรมที่ยังรับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ปรัชญานิยมหรือสังคมนิยม วาทกรรมวิเคราะห์ภายใต้กระบวนทัศน์หลังทฤษฎีโครงสร้างนิยม และวาทกรรมวิเคราะห์ภายใต้แนวคิดของ โจน สก็อต (Joan Scott)

(1) การวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงจากกระบวนทัศน์สังคมนิยม

แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์คำพูดหรือเสียงของผู้หญิง แต่ยังไม่ก้าวไปไม่พ้นวิธีคิดแบบปรัชญานิยมที่ยังมีความเป็นสังคมนิยม (realism) อยู่สูง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์ในฐานะผู้กระทำการ (subject) นั้นมีความเป็นตัวของตัวเอง หรือมีสถานภาพที่เรียกว่า ผู้กระทำการที่เป็นอิสระ (autonomous subject) หรือ เป็นผู้กระทำการที่ยังคงความเป็นตัวตน (agency) ไว้ได้อยู่ ส่วนใหญ่แล้ว นักสตรีนิยมในกระแสสตรีนิยมจากรากหญ้า (radical feminism) ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่บอกผ่านมาในเรื่องเล่าของผู้หญิง (narrative) หรือในอัตชีวประวัติของผู้หญิง (autobiography) ก็ตาม จะมีความเชื่อเช่นนี้เป็นหลัก นักสตรีนิยมที่ใช้แนวคิดวาทกรรมแนวคิดนี้ จะปฏิบัติต่อเรื่องเล่าของผู้หญิงหรือประวัติชีวิตของผู้หญิงที่พวกเขาศึกษาในลักษณะที่เชื่อว่าเป็นการสะท้อนความจริง (truth) เกี่ยวกับผู้หญิง และเปิดเผยให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงอย่างแท้จริง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการวิเคราะห์วาทกรรมในแนวนี้ได้ใช้วาทกรรมของผู้หญิงในรูปแบบของเรื่องเล่าประสบการณ์ และอัตชีวประวัติ (narrative and autobiography) เสมือนเป็นสื่อกลางในการศึกษาผู้หญิง และยึดถือเรื่องเล่าจากปากคำของผู้หญิงเองเสมือนเป็นกระจุกเงาส่องให้เห็นความจริง และมีความเข้าใจว่า

วาทกรรมในเรื่องเล่าของผู้หญิงได้นำเสนอสิ่งที่ผู้หญิงคิดและทำอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งการวิเคราะห์วาทกรรมในแนวนี้นี้ได้รับการวิจารณ์ว่า ยังคงติดอยู่กับวิธีคิดแบบสารัตถนิยม (essentialism) ที่เชื่อในเรื่องการมีอยู่ของแก่นแท้ของสรรพสิ่ง โดยมองไม่เห็นความจริงแล้ว แม้ว่ามนุษย์จะอยู่ในฐานะประธานหรือผู้กระทำการ มนุษย์ก็ยังคงเป็นผลผลิตของวาทกรรม ซึ่งการวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงภายใต้กรอบแบบสังคมนิยมบวกสารัตถนิยมนี้ ทำให้นักสตรีนิยมกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะวิเคราะห์ปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญอยู่แบบลดทอนนิยม (reductionism) โดยมองว่าเป็นปัญหาเฉพาะตัวของผู้หญิงแต่ละคน (individualize) หรือทำให้กลายเป็นปัญหาทางด้านจิตวิทยาไป (psychologize the problem) โดยไม่ได้มองว่าปัญหาเหล่านั้นถูกหล่อหลอมมาจากวาทกรรมกระแสหลัก (authoritative discourse) บางอย่างบางเรื่องที่กำลังทำงานผ่านสถาบันสังคมต่างๆ

(2) การวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงผ่านกระบวนทัศน์หลังทฤษฎี

โครงสร้างนิยม

แนวคิดที่สองเชื่อว่าไม่มีปัจเจกบุคคลใดที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ก่อนเรื่องเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง แนวคิดนี้ยังเชื่อต่อไปอีกว่า วาทกรรมคือตัวที่สร้าง “ประสบการณ์” หมายความว่า ก่อนหน้าที่จะมีวาทกรรมย่อมไม่มีประสบการณ์ดำรงอยู่ นักคิดคนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อนักสตรีนิยมที่มีความเชื่อในแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมแบบนี้ ได้แก่ ฌาคส์ ลาคอง (Jacques Lacan) ฌาคส์ เดอริดา (Jacques Derrida) และ จูเลีย คริสติวา (Julia Kristeva) เราจะสังเกตเห็นว่าการวิเคราะห์วาทกรรมแนวนี้นี้ ได้ตั้งคำถามกับความเข้าใจเดิมๆ เกี่ยวกับการเขียนหรือการเล่าเรื่อง “ประสบการณ์” และ “อัตชีวประวัติ” ซึ่งมักเข้าใจว่าเรื่องเล่า “ประสบการณ์” และ “อัตชีวประวัติ” เป็นแหล่งที่มาของความหมาย และเป็นการนำเสนอตัวตนแท้จริงของผู้หญิงในฐานะเป็นผู้กระทำการ (subject) นอกจากนี้

แนวการวิเคราะห์วาทกรรมนี้ยังได้ สันคลอนทฤษฎีเรื่องเสียงพูด (voice) และความเป็นตัวเอง/ ตัวตน (agency) ของผู้หญิงอีกด้วย โดยแนวคิดนี้อธิบายว่า การทำงานของวาทกรรมได้เบียดขับเจ้าของประสบการณ์ หรือเจ้าของอัตชีวประวัติให้หลุดจากสถานภาพความเป็นเจ้าของประสบการณ์และอัตชีวประวัติของตนเอง แนวคิดวาทกรรมนี้ ได้ถกนยวงความเชื่อเก่าของนักสตรีนิยมที่ว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ผู้หญิงที่ถูกบอกเล่าผ่านปากของผู้หญิงเอง จะเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่จะทำให้ นักสตรีนิยมได้ค้นพบเสียงพูดและตัวตนของผู้หญิงที่ถูกกลบกลบหายไป ในสังคมที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลางใหม่

แนวคิดที่สองได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า ไม่สามารถรับประกันได้ว่าข้อมูลที่เรามาจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงในงานวิจัยของเรา เป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนจริงๆ ของผู้หญิง หรือเป็นการนำเสนอเสียงอันแท้จริงของผู้หญิง แต่สิ่งที่ผู้หญิงได้เล่าออกมาหรือให้สัมภาษณ์คือสิ่งที่ผู้หญิงได้เรียนรู้ ได้ยิน ได้ฟัง และถูกสอนหรือถูกตีกรอบมาด้วยวาทกรรมชุดต่างๆ ตลอดชีวิตของเธอ อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่สองได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่า ได้ไปปลบล้างตัวตนหรือความเป็นตัวของตัวเองของผู้กระทำการหรือประธาน แล้วยังมองไม่เห็นความจริงแล้ว ผู้กระทำการยังมีความเป็นตัวของตัวเองอยู่ ถึงแม้ว่าจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมก็ตาม มีคนวิจารณ์แนวทางนี้เพิ่มเติมอีกว่า แนวคิดนี้ได้มองข้ามประเด็นที่สำคัญมากไป คือ ประเด็นที่ว่าวาทกรรมที่มากำกับตีกรอบชีวิตมนุษย์นั้นไม่ได้มีอยู่เพียงวาทกรรมเดียว เพราะฉะนั้นตัวผู้กระทำการ/ ประธาน สามารถเลือกที่จะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามวาทกรรมหลักของสังคมได้ และตราบไต่ที่ยังมีวาทกรรมทางเลือกให้มนุษย์ และทุกครั้งที่มีมนุษย์ตัดสินใจเลือกย่อมแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยังมีตัวตนหรือความเป็นตัวของตัวเองอยู่

(3) การวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงด้วยแนวคิดของ โจน สก็อต

แนวคิดวาทกรรมแนวนี้นี้ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ไขจุดอ่อนของ 2 แนว คิดแรก โดยได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง ประสพการณ์ โครงสร้างสังคม และตัวตนของผู้กระทำการ ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงซึ่งกันและกันภายในสนามปฏิบัติการของวาทกรรม โจน ดับเบิลยู สก๊อต (Joan W. Scott, 1993) ซึ่งเป็นนักสตรีนิยมแนวประวัติศาสตร์ได้เสนอว่า ระบบโครงสร้างสังคมและประสพการณ์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน และทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็ถูกวาทกรรมสร้างขึ้นมา โดย สก๊อต เห็นด้วยกับการวิเคราะห์เรื่องเล่าและประสพการณ์ผู้หญิงที่วิเคราะห์ได้ด้วยแนวทางหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยมที่ว่า วาทกรรมได้สร้างผู้กระทำการขึ้นมา พร้อมกับได้ไปจำกัดการแสดงออกของผู้กระทำการด้วยทำให้ดูประหนึ่งว่าตัวผู้กระทำการไม่มีตัวตน กระนั้นก็ตาม สก๊อตได้วิเคราะห์ยืนยันว่า ภายใต้วาทกรรมตัวผู้กระทำการยังไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปทั้งหมด โดยสก๊อตชี้ให้เห็นว่าตัวผู้กระทำการสามารถสร้างตัวตนขึ้นมาโดยอาศัยสถานการณ์และสถานภาพที่วาทกรรมได้กำหนด/ สร้างให้กับผู้กระทำการนั่นเอง โดยที่สก๊อตได้รับอิทธิพลแนวความคิดดังกล่าวมาจากแนวความคิดว่าด้วยความหมายสองนัยยะของผู้กระทำการ (two meanings of subject) ที่ มิเชล ฟูโก้ เคยกล่าวไว้ โดยฟูโก้มองว่า โดยทั่วไปแล้วผู้กระทำการถูกวาทกรรมกระทำการให้ตกอยู่ในเงื่อนไข 2 เงื่อนไข กล่าวคือ เงื่อนไขประการแรก ถูกกระทำการให้ยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคม และเงื่อนไขประการที่สอง ถูกกระทำการให้ยอมรับสถานะที่สังคมกำหนดให้ เช่น สถานะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย ลูกพ่อแม่ นักศึกษา เป็นต้น ซึ่งการได้รับสถานภาพทางสังคมเหล่านี้เอง ที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนสภาพจากการเป็นผู้ยอมจำนนหรือในฐานะผู้ถูกกระทำ (object) ไปเป็นผู้กระทำการ (subject) และการมีสถานะเป็นผู้กระทำการย่อมหมายถึงว่า มนุษย์นั้นสามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเอง (agency) ได้ ถึงแม้ว่าความเป็นตัวของตัวเองของมนุษย์ก็ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลการปฏิบัติการของวาทกรรม

นอกจากการใช้แนวทางทั้งสามแนวทางที่ได้กล่าวถึงไปแล้วมาวิเคราะห์เรื่องเล่าหรืออัตชีวประวัติจากปากคำของผู้หญิงแล้ว ยังมีนักสตรีนิยมแนววาทกรรมบางท่าน เช่น เลสลีย์ รีเบ็คกา บลูม (Leslie Rebecca Bloom, 1998) ได้วิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงไว้อย่างน่าสนใจมาก โดยบลูมให้ความสำคัญกับอัต-วิสัยที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของมนุษย์ (the fluidity of sub-jectivities) โดยชี้ให้เห็นว่าความเป็นตัวตนของมนุษย์ที่ปรากฏตัวออกมาในเรื่องเล่า หรือในบทสนทนาตลอดจนพฤติกรรมนั้นไม่ตายตัว ไม่หยุดนิ่ง และไม่มีความเป็นเอกภาพ ในทางตรงกันข้ามพบว่ามีความเป็นไปได้ต่าง ๆ มากมายในการที่จะให้มนุษย์นำเสนอตัวตน และในความเป็นไปได้ต่าง ๆ ของการสร้างและนำเสนอตัวตน มนุษย์นั้น เราจะพบความไม่ต่อเนื่อง ความขัดแย้ง การแข่งขัน และความไม่คงที่ของตัวตนมนุษย์อยู่ตลอดเวลา บางครั้งการนำเสนอตัวตนอาจจะไปไกลเกินความคาดการณ์บนหลักการคิดเชิงเหตุผลทั่วไปได้ ซึ่งบลูมได้อธิบายลักษณะการนำเสนอตัวตนแบบลื่นไหลนี้ของมนุษย์ด้วยทฤษฎีวาทกรรมว่าการที่สังคมมีวาทกรรมที่สร้างความเป็นตัวตนของคนที่มีมากมายหลากหลาย และหลาย ๆ ครั้ง วาทกรรมเหล่านั้นอาจขัดแย้งหรือแข่งขันกันเอง ซึ่งในชีวิตของปัจเจกบุคคลคนหนึ่งเราจะพบว่าเขาต้องได้ยินและอาจต้องเชื่อฟังวาทกรรมหลัก (authoritative discourse) หลายนวาทกรรมไปพร้อม ๆ กัน ในหลายสถานการณ์ของการใช้ชีวิตประจำวัน ส่งผลทำให้ปัจเจกบุคคลต้องตัดสินใจเลือกและบางครั้งต้องต่อรองในการที่จะเลือกทำตามหรือไม่ทำตามวาทกรรมใดวาทกรรมหนึ่ง ซึ่งในกระบวนการต่อรองและการเลือกครั้งนี้ ทำให้เราได้เห็นความเป็นตัวตนของคนอยู่

unสรุป

ถ้ามองจากจุดยืนของนักมานุษยวิทยาแนวบูรณา อาจถือว่าชาติพันธุ์นิพนธ์แนว

สตรีนิยมยุคหลังอาณานิคม หรือยุคหลังทฤษฎีโครงสร้างนิยม เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวรรณกรรมที่น่าสนใจและท้าทายความสามารถของนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมรุ่นปัจจุบันทีเดียว อย่างไรก็ตาม รูธ บีฮาร์ (Ruth Behar) นักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *Women Writing Culture* (1995)⁶ ว่าหนังสือ *Writing Culture* (1986) ได้ละเลยประสบการณ์เกี่ยวกับการเขียนวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาที่เป็นผู้หญิงอย่างสิ้นเชิง โดย บีฮาร์ ได้ชักชวนให้ไปทบทวนประวัติศาสตร์ของวงการมานุษยวิทยาอเมริกาเหนือ ซึ่งจะทำให้ประจักษ์ว่า ชาติพันธุ์นิพนธ์แนวใหม่ (new ethnography) ที่เสนอไว้โดย เจม คลิฟฟอร์ด แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นเรื่องใหม่สำหรับนักมานุษยวิทยาสตรีในอดีตเลย โดยนักมานุษยวิทยาสตรีหลายท่านได้ก้าวข้ามพรมแดนการเขียนงานชาติพันธุ์วรรณนาแนวปฏิฐานนิยมมาสู่พรมแดนการเขียนแนววรรณกรรมมาก่อนหน้าที่คลิฟฟอร์ดจะเสนอแนะเรื่องชาติพันธุ์นิพนธ์แนวใหม่เสียอีก แต่เนื่องจากวงการมานุษยวิทยายุคนั้นยังเป็นวงการที่มีวิธีคิดแบบปฏิฐานนิยม/ แบบบุรุษครอบงำสูงมาก ทำให้การเขียนงานสไตล์ของผู้หญิงไม่ได้รับการยอมรับ งานเหล่านี้ถูกตัดสินว่าเป็นงานที่ไร้สาระในทางวิชาการ เพราะใช้อารมณ์และความรู้สึกแบบผู้หญิงในการเขียนงานมากเกินไป ส่งผลให้ชาติพันธุ์นิพนธ์ลักษณะดังกล่าวของนักมานุษยวิทยาสตรีถูกเบียดขับไปเป็นงานประเภทขายขอบของวงการมานุษยวิทยา และไม่ได้รับความสนใจนำมาสอนกันในชั้นเรียนเพื่อฝึกฝนนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ หลังเจกเน้นงานชาติพันธุ์นิพนธ์ที่เขียนโดยนักมานุษยวิทยาผู้ชายที่มีชื่อเสียงทั้งหลาย

โดยภาพรวมแล้วผู้เขียนพบว่างานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมจำนวนหนึ่งที่เขียนขึ้นในยุคหลังหนังสือ *Writing Culture* และที่รับอิทธิพลจากหนังสือเล่มนี้ได้สร้างคุณูปการด้านวิธีคิดวิทยาอันเป็นเครื่องมือนำทางในการผลิตงานชาติพันธุ์นิพนธ์สำหรับนักมานุษยวิทยาแนวสตรีนิยมรุ่นปัจจุบันไว้ 5 ประเด็นหลัก ซึ่งพอ

สรุปกว้างๆ ได้ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง: เป็นงานที่ให้ความสำคัญกับการสะท้อนคิด ประสพการณ์ใน “สนาม” ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ในทุกมิติของชีวิต ตลอดจนให้ความสำคัญกับการทบทวนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างนักมานุษยวิทยาและผู้หญิงที่ถูกวิจัย และอำนาจของนักมานุษยวิทยาในฐานะที่เป็นผู้ประพันธ์เรื่องราวของผู้หญิง ประเด็นที่สอง: การให้ความสำคัญกับการปลุกเร้าจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศที่ดำรงอยู่ และการกระตุ้นให้น้ำจิตสำนึกนี้มาเป็นจุดยืนเชิงอุดมการณ์ในการทำวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิง ประเด็นที่สาม: มีปฏิบัติการในแนวทางการประพันธ์ที่ท้าทายบรรทัดฐานของวิธีวิทยาแนวปฏิฐานนิยมว่าด้วยการยึดมั่นในภาวะวัตถุวิสัยของความรู้และการสร้างความรู้ ประเด็นที่สี่: ให้ความสำคัญกับมิติด้านจริยธรรมในการทำงานวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ โดยระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดการผลิตซ้ำการเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้ถูกกระทำในกระบวนการวิจัย ประเด็นสุดท้าย: พยายามใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการล้มล้างระบอบปิตาธิปไตย และช่วยเพิ่มพลังอำนาจในตัวเองให้กับผู้หญิง อย่างไรก็ตามในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า งานชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยมทุกแนวทางต่างมีเป้าหมายสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือ การนำความรู้ของผู้หญิง เกี่ยวกับผู้หญิง สร้างโดยผู้หญิง และเพื่อผู้หญิง ที่เคยถูกเบียดขับให้มีสถานะเป็นเพียงแค่ความรู้ชายขอบ ให้กลายมาเป็นความรู้ที่มีสถานะเทียบเท่ากับความรู้ที่สร้างขึ้นโดยใช้กระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยมหรือกระบวนการทัศน์แบบบุรุษ ❖

บรรณานุกรม

Behar, Ruth and Deborah A. Gordon (1995) *Women Writing Culture*.

เชิงอรรถ

¹บางตำราเรียกชื่อกระบวนทัศน์นี้ว่ากระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม (Modernism) แต่บางตำราอาจจัดประเภทกระบวนทัศน์นี้ไว้เป็นกระบวนทัศน์ย่อยของกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม

²ในยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา พบว่าความจริงแบบวิทยาศาสตร์กลายเป็นมหากาพย์ (grand narrative /meta narrative) ที่เข้ามาแทนที่ทัศนะเกี่ยวกับความจริง/ ความรู้ แบบเก่าของสังคมตะวันตกที่อยู่ภายใต้กรอบปรัชญามนุษยนิยม (humanist) ที่เชื่อมั่นว่าความรู้/ความจริงมาจากพระผู้เป็นเจ้า (god) และพระผู้เป็นเจ้าคือความจริงสูงสุด

³โปรดสังเกตว่าฮาร์ดิงกำลังใช้วาทกรรมของกระบวนทัศน์ที่ครอบงำเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกระบวนทัศน์ทางเลือก หรือกำลัง “ใช้ภาษาของผู้กดขี่เพื่อปลดปล่อยผู้ที่ถูกกดขี่นั่นเอง”

⁴งานเขียนของ Chandra Talpade Mohanty เรื่อง Under the Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses เป็นงานเขียนเด่นอีกชิ้นหนึ่งที่วิพากษ์วิจารณ์การสร้างภาพแทนผู้หญิงโลกที่สามของนักสตรีนิยมผิวขาวชาวตะวันตกไว้ชัดเจน

⁵หาอ่านบทสรุปแนวคิดเรื่องวาทกรรมของมิเชล ฟูโก ได้ในหนังสือเรื่อง Representation: Cultural Representations and Signifying Practices (1997) ที่มี สจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) เป็นบรรณาธิการ

⁶หนังสือรวมบทความทางมานุษยวิทยาเล่มนี้ เขียนขึ้นมาเพื่อวิวาทะกับผลงานของ เจม คลิฟฟอร์ด และจอร์จ มาคัส ใน Writing Culture โดยเฉพาะ แต่นักวิชาการไทยไม่ค่อยสนใจอ่านหนังสือเล่มนี้กันสักเท่าไรนัก ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุผลانةของผู้เขียนหรืออย่างไร

Berkeley, California: University of California Press.

Bloom, L. R. (1988) *Under the Sign of Hope: Feminist Methodology and Narrative Interpretation*. Albany, N.Y.: State University of New York Press.

Clifford, James and George Marcus (1986) *Writing Culture : The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, University of California Press.

Harding, Sandra (1998) *Is Science Multicultural?: Postcolonialism, Feminism, and Epistemology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Marjorie, Muecke (1994) On the Evaluation of Ethnographies. In *Critical Issues in Qualitative Research Methods*. Janice M. Morse edited. Thousand Oaks: Sage Publication.

Mohanty, C. T., A. Russo, et al. (1991) *Third World Women and the Politics of Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.

Scott, Joan. (1998) Experience. In *Women, autobiography, theory: A reader*. Sidonie Smith and Julia Watson, eds., Wisconsin: The University of Wisconsin Press.